

Mark- och miljödomstolen

Till Klimat- och
näringslivsdepartementet
kn.remissvar@regeringskansliet.se
kn.me.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar över betänkandet En kortare instanskedja för mark- och miljöärenden (SOU 2025:122, ert dnr KN2026/00379)

Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt har, utifrån de intressen som domstolen har att bevaka, följande synpunkter på det remitterade förslaget.

Sammanfattning

Mark- och miljödomstolen ställer sig positiv till utredningens övergripande förslag om att korta instanskedjan för överklagade mål enligt miljöbalken och plan- och bygglagen. Vi delar bedömningen att den ordning som föreslås kan väntas korta handläggningstiden i överklagade mål enligt både miljöbalken och plan- och bygglagen, vilket gynnar såväl företag som enskilda. Förslaget kan även få andra positiva effekter såsom att renodla länsstyrelsens roll som tillsyns- och samrådsmyndighet.

Domstolen bedömer dock att utredningen i väsentlig mån underskattar de kostnadsökningar som reformen kan antas ge upphov till för mark- och miljödomstolarna. Om förslagen ska få avsedd effekt i form av kortare handläggningstider är det en förutsättning att mark- och miljödomstolarna tillförs betydligt mer medel än vad utredningen föreslår.

Vad gäller ikraftträdandet vill vi understryka betydelsen av att en eventuell övergång enligt utredningens förslag om att flytta ansökningsmålen från mark- och miljödomstolarna hanteras synkroniserat med nu aktuella förslag om att ta bort länsstyrelsen som överprövande instans. Det är en förutsättning att förslagen genomförs samlat för en rimlig planeringshorisont för domstolarnas resurs- och kompetensförsörjning.

I övrigt har domstolen sammanfattningsvis följande synpunkter.

Vi *tillstyrker* förslaget om att detaljplaneprocessen för kommunerna tydliggörs, inte minst vad gäller bedömningen av betydande miljöpåverkan (kap 8). Vi noterar dock att det är tveksamt om utredningens

förslag om förenkling av processen för planeringsbesked genom slopat samråd m.m. är förenligt med Århuskonventionen, särskilt om planeringsbeskedet avser ett s.k. MKB-projekt.

Vi ställer oss *tveksamma* till nyttan av att införa överklagandeavgifter (kap. 6) samt till förslaget om avgörande inom två månader efter huvudförhandling eller sammanträde genom en generell bestämmelse för alla mål i mark- och miljödomstol (kap. 7).

Vi *avstyrker* förslaget om att ta bort den s.k. ventilen till Högsta domstolen i plan- och byggmål (kap. 3) och *ifrågasätter* också förslaget om att begränsa dispensgrunderna för prövningstillstånd hos Mark- och miljööverdomstolen (kap. 4). Vi avstyrker förslaget om en ny särskild bestämmelse med innebörden att dom ska meddelas så snart som möjligt med hänsyn till målets art och omständigheterna i övrigt i lagen om mark- och miljödomstolar, och förordar i stället handläggningssmål (kap. 7).

Vi *delar* utredningens bedömning att klagorätsbestämmelserna för enskilda inte ska ändras samt att ytterligare regler om preklusion inte bör införas, samt instämmer i behovet av en genomlysning av genomförandet av ideella föreningars klagorätt i ljuset av Århuskonventionen. Vi delar också bedömningen att effektivitetsvinster kan förväntas med en ökad digitalisering vid handläggning av överklagade mål (kap. 5). Vidare anser vi att frågan om överlämnande av mål till regeringen bör utredas och bedömas samlat med förslagen från Regeringsprövningsutredningen i samma fråga (kap. 3).

Vi konstaterar slutligen att mark- och miljödomstolarnas verksamhet för närvarande är föremål för en lång rad olika förslag som bland annat medför att nya måltyper tillförs domstolarna. Det är mycket svårt att få en överblick över vad förslagen totalt sett innebär och vilka konsekvenser dessa totalt sett kan komma att få. Det är därför viktigt att noga följa upp och utvärdera de förslag som genomförs.

3 kap. Instansordningen för ärenden som överprövas av mark- och miljödomstol

Mark- och miljödomstolen tillstyrker det övergripande förslaget om att korta instanskedjan för överklagade mål enligt miljöbalken och plan- och bygglagen.

Domstolen delar utredningens bedömning att en sådan förändring kan antas korta den totala handläggningstiden för dessa måltyper och ställer sig positiv till förslaget. Motsvarande fördelar som man nått genom att renodla länsstyrelsens roll vad avser ärenden om detaljplan kan nås även avseende övriga nu aktuella ärendetyper, bl.a. genom att stärka länsstyrelsens roll som samrådspart och tillsynsmyndighet i övrigt. Domstolen har några övriga synpunkter på förslagen i betänkandets kapitel 3 enligt följande.

3.7.3 Ny instansordning för ärenden och mål enligt plan- och bygglagen

Mark- och miljödomstolen avstyrker förslaget att ta bort den s.k. ventilen till Högsta domstolen i överklagade plan- och byggmål.

Mark- och miljööverdomstolen använder möjligheten till s.k. ventil sparsamt, varför en ökad tidsåtgång för prövning i en extra instans inte kan sägas överskugga behovet av vägledande praxis från högsta instans.

Domstolen framförde i sitt yttrande den 11 juni 2025 över Miljöutredningens betänkande En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess (SOU 2024:98) att Högsta domstolens roll som prejudikatinstans inte bör undermineras. Vi avstyrkte därför förslaget i det betänkandet om att inte införa en ventil till Högsta domstolen i ansökningsmål. I vårt förra yttrande räknar vi upp ett antal rättsfall där Högsta domstolen har haft en helt avgörande roll för rättsutvecklingen avseende dessa mål. Domstolen är också en jämbördig motsvarighet till Högsta förvaltningsdomstolen.

Motsvarande argumentation om Högsta domstolens betydelse gör sig gällande även för plan- och bygglagen (liksom för fastighetsmål), där såväl centrala civilrättsliga som förvaltningsrättsliga frågor aktualiseras med koppling till bl.a. egendomsskyddet, proportionalitet och Europakonventionen. Högsta domstolen har haft en central roll för rättsutvecklingen även här; se t.ex. NJA 2014 s. 445 (granneyttrande och klagorätt för bygglov), NJA 2017 s. 421 och 2019 s. 629 (klagorätt för detaljplaner), NJA 2020 s. 641 (miljöorganisationers klagorätt), NJA 2021 s. 1187 och 2023 s. 550 (civilrättsliga förhållanden i PBL-prövningen), NJA 2022 s. 545 (förhandsbesked och proportionalitetsprincipen), NJA 2022 s. 934 (rättelseförläggande, preskription och viten) och NJA 2025 s. 69 (byggsanktionsavgift).

3.7.7 Mer samordnad reglering av när och hur mål som rör försvaret ska överlämnas till regeringen

Mark- och miljödomstolen anser att frågan om överlämnande av mål till regeringen bör utredas och bedömas samlat med förslagen från Regeringsprövningsutredningen i samma fråga.

Det kan antas medföra vissa tillämpningsvinster om regleringen i miljöbalken och plan- och bygglagen av hur och när ärenden och mål som rör försvarsintressen ska överlämnas till regeringen för prövning samordnas, dels vad gäller hantering av frågor som inte rör sakprövningen, dels att domstolen vid överlämnandet alltid ska bifoga ett eget yttrande i frågan. Som utredningen har konstaterat finns dock andra förslag i samma fråga från Regeringsprövningsutredningen, som bl.a.

innebär att regeringen, av effektivitetsskäl, så snart som möjligt ska ges tillfälle att ta över prövningen (se SOU 2024:11, Rätt frågor på regeringens bord, avsnitt 8.2.1). Förslagen bör hanteras samlat i den fortsatta beredningen.

4 kap. Dispensgrunderna för prövningstillstånd

Mark- och miljödomstolen ifrågasätter om den föreslagna begränsningen av dispensgrunderna hos Mark- och miljööverdomstolen är lämplig ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Domstolen konstaterar att myndighetsbeslut i Sverige som utgångspunkt kan genomgå materiell prövning i två domstolsinstanser, även om prövningstillstånd krävs i högre instans. Därutöver finns viss möjlighet till prövning i högsta instans. Den ordning som utredningen föreslår har bara ett liknande exempel, vilket är migrationsärendena. Dessa ärenden kan dock inte liknas vid de mål som prövas av mark- och miljödomstolarna. Med beaktande av målens betydelse för enskilda och företag samt målens komplexitet kan det ifrågasättas om den föreslagna begränsningen av dispensgrunderna är lämplig ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Om man vill gå vidare med förslaget kan det övervägas om det i så fall inte vore mera lämpligt att först genomföra förslaget att korta instanskedjan och därefter utvärdera utfallet av detta, innan man som ett eventuellt nästa steg inför begränsningar i fråga om dispensgrunderna för de angivna måltyperna.

5 kap. Rätten att överklaga beslut och domar inom mark- och miljörättsområdet m.m.

Mark- och miljödomstolen delar utredningens bedömning att klagorättsbestämmelserna för enskilda inte ska ändras samt att ytterligare regler om preklusion inte bör införas (avsnitt 5.7.2).

Domstolen instämmer också i utredningens slutsats (avsnitt 5.8) att det finns ytterligare utredningsbehov avseende ideella organisationers möjlighet att överklaga tillsynsbeslut i syfte att få regleringen i överensstämmelse med internationell rätt och praxis. Vidare att möjligheten till ökad digitalisering av överklaganden bör utredas i syfte att effektivisera handläggningen.

6 kap. Avgift för överklagande

Mark- och miljödomstolen ställer sig tveksam till nyttan av förslaget om en överklagandeavgift i förhållande till nackdelarna i form av ökad arbetsbörda för domstolarna. Frågan bör utredas mer fördjupat.

Av utredningen framgår att det historiskt, med något enstaka undantag,

inte har varit förenat med någon avgift att överklaga domar och beslut i Sverige. Tidigare utredningar har kommit fram till att inte föreslå införandet av en överklagandeavgift, dels av principiella rättssäkerhetskäl, dels utifrån att nyttan av en avgift inte har bedömts överväga den tillkommande administrativa börda som en avgift skulle föra med sig. Det saknas en djupare analys av tidigare framförda principiella skäl emot att införa avgifter för överklagande. Utredningen överskattar också enligt domstolens mening betydelsen av att domstolarna numera har en e-tjänst för inbetalning när det gäller bedömningen av vilken extra arbetsbörda som införandet av en avgift skulle innebära. Särskilt granskningen av en klagandes ekonomiska underlag utifrån grunderna i rättshjälpslagen kan förväntas komma att uppta en hel del tid för domstolarna, inte minst om förslagen i betänkandet Rättssäkerhetens pris (SOU 2025:111) blir verklighet.

Domstolen ställer sig i och för sig positiv till de föreslagna avgifternas storlek, rätten till undantag från betalningsskyldighet utifrån rättshjälpslagens kriterier och möjligheterna till återbetalning. Förslaget är med nu föreslagen utformning enligt domstolens bedömning förenligt med internationell rätt och det grundläggande rättssäkerhetskravet att den som har ett berättigat intresse av att få sin sak prövad inte av ekonomiska skäl avstår från att överklaga. Samtidigt medför de lågt satta avgifterna och undantagen från avgiftsskyldigheten att den avhållande effekten – som ju är syftet med förslaget – förväntas bli liten. Domstolen ställer sig tveksam till om den ringa nytta som utredningen ser med förslaget verkligen överväger nackdelarna i form av ökad arbetsbörda för domstolarna. En fördjupad analys av för- och nackdelar med att införa en överklagandeavgift bör göras innan beslut fattas om att genomföra förslaget.

Se mer om överklagandeavgifter i avsnitt 10 om konsekvenser.

7 kap. Tidsfrister för handläggningen av överklaganden

7.7.2 Krav på tidsfrist för meddelande av dom efter huvudförhandling eller sammanträde införs i samtliga mål

Mark- och miljödomstolen avstyrker förslaget om en ny bestämmelse med innebörden att dom ska meddelas så snart som möjligt med hänsyn till målets art och omständigheterna i övrigt i lagen om mark- och miljödomstolar, samt ställer sig tveksam till förslaget om ett avgörande inom två månader efter huvudförhandling eller sammanträde genom en generell bestämmelse för alla mål i mark- och miljödomstol.

I domstolarnas grundläggande uppdrag ingår att avgöra mål så snabbt, effektivt och rättssäkert som möjligt. Att införa en särbestämmelse om att

dom ska meddelas så snart som möjligt är systemfrämmande och obehövt, och bör i stället hanteras genom verksamhetsmål.

Domstolen ställer sig även tveksam till det generella förslaget om att dom som huvudregel ska meddelas inom två månader efter det att förhandling eller sammanträde avslutades. Regeln är förvisso etablerad vad gäller domstolens nuvarande ansökningsmål och möter där inget hinder. Vad gäller övriga förstainstansmål gäller dock rättegångsbalkens regel om att dom enligt huvudregel ska meddelas inom två veckor från förhandlingen (se 17 kap. 9 § miljöbalken). Det framstår som oklart om utredningens avsikt är att koppla ur denna regel. Vad gäller sammanträden enligt ärendelagen ska dessa ses som en del av utredningen i målet och kan bl.a. avse en del fråga som ska bedömas tidigt. Utredningens förslag kan förvisso inte antas innebära ett problem i normalfallet, då dom normalt meddelas inom några veckor eller en månad efter sammanträde. Det framstår dock som olämpligt, och systemfrämmande inom förvaltningsprocessen, att särreglera när dom i målen ska meddelas efter sammanträde.

8 kap. Detaljplaneprocessen

Mark- och miljödomstolen ser generellt positivt på förslagen att tydliggöra detaljplaneprocessen för kommunerna, inte minst när det gäller processen för bedömning av betydande miljöpåverkan.

Vi noterar dock att det är tveksamt om utredningens förslag (avsnitt 8.7.3) om förenkling av processen för planeringsbesked genom slopat samråd m.m. är förenligt med Århuskonventionen, särskilt om planeringsbeskedet avser ett s.k. MKB-projekt. Utredningens resonemang i denna del verkar vila på att det är artikel 7 i Århuskonventionen som är tillämplig, men om planeringsbeskedet avser ett sådant s.k. MKB-projekt som räknas upp i 4 kap. 34 § plan- och bygglagen faller det under artikel 6 som ställer skarpare krav på allmänhetens deltagande.

9 kap. Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Mark- och miljödomstolen ställer sig tveksam till om ikraftträdandedatumet den 1 januari 2028 är praktiskt genomförbart. Domstolen anser under alla förhållanden att en eventuell övergång enligt utredningens förslag om att flytta ansökningsmålen från mark- och miljödomstolarna måste hanteras synkroniserat med nu aktuella förslag om att ta bort länsstyrelsen som överprövande instans.

Vi noterar att även utredningen ser fördelar med en sådan samordning pga. mindre omfördelning av resurser. Förstnämnda förslag kan förväntas leda till kostnadsminskningar för mark- och miljödomstolarna medan

nu aktuella förslag leder till påtagliga kostnadsökningar. Om förslagen genomförs vid olika tidpunkter kommer det att vara svårt för mark- och miljödomstolarna att hantera de personella konsekvenserna av förslagen på ett samlat och ändamålsenligt sätt. Det är alltså en förutsättning att förslagen genomförs samlat för en rimlig planeringshorisont för domstolarnas resurs- och kompetensförsörjning.

10 kap. Konsekvenser

Mark- och miljödomstolen bedömer att utredningen i väsentlig mån underskattar de kostnadsökningar som reformen kommer att ge upphov till för mark- och miljödomstolarna. Uppskattningarna av de kumulativa effekterna av förslagen i detta betänkande och betänkandet En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess skiljer sig från domstolens med i storleksordningen 45–105 miljoner kronor. Om förslagen ska få avsedd effekt i form av kortare handläggningstider behöver mark- och miljödomstolarna tillföras betydligt mer medel än vad utredningen föreslår.

Utgångspunkter

En grundläggande förutsättning för att förslagen i detta delbetänkande och delbetänkandet En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess ska leda till kortare handläggningstider med bibehållen rättssäkerhet är att mark- och miljödomstolarna har tillräckligt med resurser för att klara sitt uppdrag. Detta gäller i synnerhet som förslagen i detta delbetänkande innebär att tyngdpunkten för prövningen i än högre utsträckning förläggs i mark- och miljödomstol.

Förslaget om ändrad instansordning

Som utredningen konstaterar kommer förslaget om att ta bort länsstyrelsen från instansordningen i överklagade mål enligt plan- och bygglagen (P-mål) och överklagade anmälnings- och tillsynsärenden enligt miljöbalken (M-mål) som inleds i kommun ge upphov till en målökning i mark- och miljödomstolarna. I likhet med utredningen bedömer domstolen att antalet tillkommande mål kan beräknas genom att ta mellanskillnaden mellan det antal mål som överklagats till länsstyrelsen och det antal mål som överklagats till mark- och miljödomstol (dvs. de mål som i dag ”stannar hos” länsstyrelsen). Utredningen utgår i sina beräkningar från att antalet P-mål ökar med ca 1 400 mål baserat på statistiken för 2024. Av tabell 19 och 21 i betänkandet framgår dock att det rätteligen rör sig om ca 1 750 mål (3 654-1 901). Orsaken till diskrepansen är sannolikt att utredningen har inkluderat samtliga till mark- och miljödomstolen inkomna plan- och byggmål i beräkningen (2 167 mål för 2024). I den siffran ingår dock 266 överklagade detaljplanemål som inte har passerat länsstyrelsen och som därmed inte ska ingå i beräkningen.

Såvitt gäller M-mål beräknar utredningen ökningen till 1 800–2 300 mål. Av den statistik som domstolen har tagit del av från Domstolsverket hanterade länsstyrelsen 3 113 överklagade mål under 2024, varav 924 mål överklagades till mark- och miljödomstolarna. Den uppskattade målökningen för mark- och miljödomstolarna kan således beräknas till 2 189 mål, dvs. i den övre delen av det spann som utredningen har bedömt. Mellan 2024 och 2025 ökade dessutom antalet inkomna överklagade M-mål vid mark- och miljödomstolarna med 28 procent. Domstolen har inte tillgång till motsvarande siffor för länsstyrelserna men kan konstatera att om en påtaglig ökning har skett även där kommer målökningen att bli större än 2 189 mål.

Sammantaget medför förslaget om en ändrad instansordning att antalet inkomna överklagade mål och ärenden till mark- och miljödomstolarna kan förväntas öka med ca 3 900 mål (jämfört med utredningens uppskattning på 3 300–3 800 mål).

Vid bedömningen av kostnadsökningarna för mark- och miljödomstolarna utgår utredningen från en genomsnittskostnad på mellan 30 000–40 000 kronor per mål. Enligt uppgifter som utredningen har fått från Domstolsverket kostar ett överklagat mål i genomsnitt 42 000 kronor att avgöra. Det framgår inte varför utredningen har valt att utgå från en lägre genomsnittskostnad än så. Av uppgifter som har inhämtats från Domstolsverket under remisstiden var den genomsnittliga handläggningskostnaden 39 000 och 38 000 kronor för 2024 respektive 2025. Domstolen anser att de uppgifter som Domstolsverket har lämnat bör läggas till grund för beräkningen av förslagets konsekvenser för mark- och miljödomstolarna (på motsvarande sätt som utredningen har gjort vid beräkningen av förslagets konsekvenser för Mark- och miljööverdomstolen). Vid den fortsatta bedömningen utgår därför domstolen från en genomsnittlig styckkostnad om 38 500 kronor.

Som utredningen konstaterar kommer mark- och miljödomstolens handläggning troligen ta längre tid än i dag om länsstyrelsen tas bort ur instansordningen eftersom en första överprövande instans behöver lägga mer tid på att t.ex. utreda formalia och klagorättsfrågor än vad som gäller för en andra överprövande instans (se s. 159 i betänkandet). I detta sammanhang vill domstolen också framhålla att domstolarna som första överprövande instans även kommer att behöva lägga mer tid på domskrivning jämfört med i dag. Att det kommer att uppstå merarbete för mark- och miljödomstolarna illustreras bl.a. av att domstolarnas genomsnittliga handläggningstid för detaljplanemål har ökat betydligt sedan länsstyrelsen togs bort från instansordningen för den måltypen (se utredningens utvärdering av den reformen i bilaga 3 till betänkandet). Utredningen har inte beaktat den kostnadsökning som därmed kan förväntas uppstå för mark- och miljödomstolarna i samtliga överklagade P- och M-mål.

Om man bortser från den ökade genomsnittskostnaden för överklagade P- och M-mål kan förslaget om ändrad instansordning beräknas medföra ökade kostnader på ca 150 miljoner kronor (3 900 mål x 38 500 kronor) för mark- och miljödomstolarna (jämfört med utredningens uppskattning på 100–150 miljoner kronor).

Förslaget om överklagandeavgifter

Utredningen bedömer att förslaget om att införa överklagandeavgifter i vissa måltyper kan beräknas leda till en minskning på mellan 150–200 mål per år. Även om det är svårt att göra någon säker uppskattning av målminskningen bedömer domstolen att uppskattningen är rimlig. Av förslaget framgår att en klagande som har ett ekonomiskt underlag enligt 38 § rättshjälpslagen (1996:1619) som inte överstiger 260 000 kronor kommer att vara undantagen från skyldigheten att betala avgift. I betänkandet Rättssäkerhetens pris föreslås att inkomstgränsen vid rättshjälp ska höjas från 260 000 kr till ett belopp som motsvarar sju gånger prisbasbeloppet (i dag drygt 400 000 kronor), vilket innebär en breddning av kretsen som kan beviljas rättshjälp från 27 procent till 50 procent. Om förslaget i Rättssäkerhetens pris genomförs kommer alltså uppskattningsvis ungefär dubbelt så många klagande vara befriade från skyldigheten att betala avgift jämfört med utredningens förslag. Den beräknade minskningen av antalet mål med 150–200 mål per år kan i så fall förväntas halveras.

Införandet av en överklagandeavgift skulle innebära att mark- och miljödomstolarna behöver lägga resurser på att förelägga klaganden att komplettera överklagandet med en inbetalning av avgift och/eller att inte ekonomiskt underlag för bedömning om klaganden är befriad från skyldigheten att betala avgift. Ett sådant föreläggande kommer att behöva skickas i alla mål där klaganden inte betalar in avgiften på eget initiativ. Domstolarna kommer även att behöva lägga resurser på att besluta om avvísning i de fall avgiften inte betalas och besluta i fråga om återbetalning av avgift i samband med att målet avgörs. Domstolen delar inte utredningens bedömning att de kostnader som därmed kommer att uppstå ryms inom befintliga ekonomiska ramar.

Sammantaget bedömer mark- och miljödomstolen att förslaget kan uppskattas ge upphov till kostnadsminskningar med 5,8–7,7 miljoner kronor (150–200 mål x 38 500 kronor). Om förslaget om att höja inkomstgränsen för rättshjälp genomförs kan förslaget uppskattas ge upphov till kostnadsminskningar med 2,9–3,85 miljoner kronor (75–100 mål x 38 500 kronor). Förslaget kommer dock även ge upphov till kostnadsökningar på grund av tillkommande arbetsmoment för mark- och miljödomstolarna. Dessa kostnader är svåra att beräkna men kan uppskattas till ca 3 miljoner kronor per år.

Förslagen om detaljplaneprocessen

Utredningen bedömer att den nya regleringen kommer att minska antalet överklagade mål till mark- och miljödomstol med ca fem procent och leda till en minskad kostnad för mark- och miljödomstolarna med ca 0,5 miljoner kronor per år. Domstolen anser att det är svårt att bedöma i vilken utsträckning de nya reglerna kan minska antalet överklaganden men konstaterar att de ekonomiska konsekvenserna för mark- och miljödomstolarna är försumbara.

Kumulativa effekter av förslagen

Vid bedömningen av de kumulativa effekterna av förslaget har utredningen även beaktat förslagen i utredningens första betänkande En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess och de ändringar i 9 kap. plan- och bygglagen (2009:400) som trädde i kraft den 1 december 2025.

I ovanstående betänkande bedömdes överflyttningen av tillståndsmål från mark- och miljödomstolarna till en ny miljöprövningsmyndighet leda till kostnadsminskningar för mark- och miljödomstolarna med ca 41 miljoner kr årligen, motsvarande ca 35 årsarbetskrafter. Domstolen framhöll i sitt remissvar att det var en betydande brist att de överklagade mål som föreslogs tillföras mark- och miljödomstolarna inte hade beaktats vid bedömningen av reformens konsekvenser.

Utredningen har nu uppskattat antalet tillkommande överklagade mål till knappt 100 mål per år. Det är dock oklart om utredningen har beaktat dessa mål vid bedömningen av de kumulativa effekterna av förslagen. Under alla förhållanden kan inte den genomsnittliga styckkostnaden för överklagade mål i mark- och miljödomstol (38 500 kronor) användas vid beräkningen av kostnadsminskningarna. Som domstolen framhöll i sitt remissvar utgörs majoriteten av de överklagade miljömålen av mål som har inletts hos en kommunal nämnd eller länsstyrelsen, t.ex. mål om strandskyddsdispens eller tillsyn enligt miljöbalken. De arbetsinsatser som krävs i dessa mål kan inte jämföras eller jämföras med de resurser som kommer att behöva läggas ned i de omfattande och komplicerade tillståndsmål som kommer att överklagas från Miljöprövningsmyndigheten till mark- och miljödomstolarna. Domstolen noterar att utredningen delar den bedömningen men inte tar någon sådan hänsyn (se s. 573).

Som domstolen framhöll i sitt förra remissvar är det svårt att beräkna den genomsnittliga styckkostnaden för de mål som, om reformen genomförs, kommer att överklagas från en ny miljöprövningsmyndighet till mark- och miljödomstol. Domstolen uppskattar alltså ungefär hälften av den arbetstid som frigörs om mark- och miljödomstolarna inte längre ska pröva ansökningsmålen som första instans kommer att tas i anspråk av de tillkommande överklagade tillståndsmålen och att detta

gäller även vid beaktande av att ramen för domstolens prövning kommer att vara begränsad i vissa av de överklagade målen. Med utgångspunkt i de beräkningar som utredningen har gjort kan denna reform således beräknas leda till kostnadsminskningar för mark- och miljödomstolarna med 20,5 miljoner kronor.

När det gäller de ändringar i 9 kap. plan- och bygglagen som trädde i kraft den 1 december 2025 noterar domstolen att regeringen instämde i domstolens remissynpunkt att den sammantagna effekten av ett minskat antal lovärenden och ett ökat antal tillsynsärenden bör bli begränsad för domstolarna. Regeringen instämde även i Domstolsverkets remissynpunkt att påverkan på domstolarna i vart fall inte kommer att bli så stor att det bör få några konsekvenser i statsfinansiellt hänseende (prop. 2024/25:169 s. 379 f). Mot denna bakgrund anser domstolen att det saknas skäl att beakta denna reform, som redan genomförts, vid bedömningen av de kumulativa effekterna av förslagen.

Behov av förstärkningar

Utifrån vad som har redovisats ovan kan förslagen i detta betänkande och betänkandet En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess sammantagna förväntas leda till kostnadsökningar för mark- och miljödomstolarna med 125–130 miljoner kronor (jämfört med utredningens bedömning om 25–80 miljoner kronor). Med en genomsnittlig personalkostnad per årsarbetskraft om ca 1,18 miljoner kronor motsvarar beloppen 106–110 årsarbetskrafter. För Nacka tingsrätt, som är landets största mark- och miljödomstol, handlar det om ca 35 årsarbetskrafter.

En avgörande förutsättning för att förslagen i betänkandena ska leda till kortare handläggningstider är att mark- och miljödomstolarna har tillräckligt med resurser för att klara sitt uppdrag. Det är således nödvändigt att tillföra mark- och miljödomstolarna ytterligare resurser. Om reformerna ska träda i kraft den 1 januari 2028 behöver rekrytering av ny personal påbörjas under den första halvan av 2027.

I ovanstående beräkningar ingår inte det merarbete som uppstår för mark- och miljödomstolarna i alla överklagade P- och M-mål om länsstyrelsen tas bort som första överprövande instans. Det är svårt att beräkna hur stora kostnader som detta kommer att ge upphov till men de kan antas bli betydande. Överlag är bedömningen av reformens konsekvenser för mark- och miljödomstolarna osäkra. Det är därför viktigt att reformens konsekvenser följs upp och att ytterligare medel tillförs vid behov.

Företag och enskilda

Domstolen delar utredningens bedömning att företag och enskilda gynnas av den nya instansordningen eftersom handläggningstiderna kan

komma att förkortas med upp till fyra månader. Som framgår ovan förutsätter det dock att mark- och miljödomstolarna tillförs nödvändiga resurser.

Övrigt

Domstolen konstaterar att mark- och miljödomstolarnas verksamhet för närvarande är föremål för en lång rad olika förslag som bland annat medför att nya måltyper tillförs domstolarna. Det är mycket svårt att få en överblick över vad förslagen totalt sett innebär och vilka konsekvenser dessa sammantaget kan komma att få. Det är därför viktigt att noga följa upp och utvärdera de förslag som genomförs.

I handläggningen av detta ärende har deltagit lagmannen Nina Stubbe, chefsrådmannen Åsa Marklund Andersson och tf. chefsrådmannen Karin Röckert, rådmännen Erika Ekman och Emil Karlsson, de tekniska råden Malin Danielsson och Christina Odén samt föredragande juristen Torbjörn Kreuger.

Nina Stubbe

Torbjörn Kreuger